

MALCOLM X (1925-1965), DEL RADICALISME AFROAMERICÀ A L'ISLAM; LA DÈCADA DE 1960 I ELS «MUSULMANS NEGRES»

Malcolm X [Malcolm Little], també conegut com **El-Hajj Malek El-Shabazz** fou segurament, com a organitzador polític, el personatge més significatiu en el desenvolupament de la consciència afroamericana a la segona meitat del s. 20. Autèntic tribú popular, predicador i divulgador de l'islam afroamericà com a portaveu de *La Nació de l'Islam*, fou qui aconseguí la transformació política més radical del poble afroamericà en afirmar que els afroamericans no s'alliberarien fins que no optessin per un canvi de religió i abandonessin les confessions cristianes per abraçar l'islam. El cristianisme havia de ser necessàriament una religió falsa en la mesura que havia donat cobertura al colonialisme, a la segregació racial i a la submissió dels negres. Aquesta tesi ha estat fonamental per al ressorgiment de l'islam en terres africanes.

Malcolm X provenia de la tradició baptista. El seu pare era un predicador i membre de la UNIA (*Universal Negro Improvement Association*) de Marcus Garvey. Malcolm va viure en una típica família extensa (era el quart fill entre els set del segon matrimoni del seu pare, que n'havia tingut tres més d'un matrimoni anterior). L'any 1931 el pare de Malcolm X va aparèixer mort sota les rodes d'un tramvia a Lansing (Michigan). Malcolm sempre va creure que l'havia assassinat un grup afiliat al KKK.

Com a conseqüència de la decisió oficial de considerar aquesta mort com a suïcidi, la família no va poder cobrar les dues assegurances de vida contractades pel pare i la mare de Malcolm va caure en una depressió. A Michigan en aquella època el KKK disposava de 70.000 membres (cinc vegades més militants que els de Mississipi a l'època) i fou impossible evitar que la mare fos declarada boja i internada en un hospital psiquiàtric del qual no pogué sortir fins que, vint-i-sis anys més tard, Malcolm i els seus germans aconseguiren treure-l'en.

Superdotat, malgrat una escolaritat complicada, aconseguí el diploma escolar i fou el primer de la seva classe, tot i que abandonà l'escola per negar-se a fer estudis de fusteria, com se li proposava. Passà d'una casa d'acollida a una altra, fins que s'establí a Boston a casa de la seva mitja germana Ella Little Collins. Allí s'inicià en grups de petits delinqüents i sobrevisqué durant els anys de la II Guerra Mundial fent de macarró, contrabandista i venedor de drogues entre Michigan, Boston i Nova York. També treballà intermitentment de ciraboter i de mosso de ferrocarrils. Malcolm, que era cocaïnòman i bisexual, aconseguí no participar a la Guerra fent-se qualificar «4-F» («mentalment inepte per al servei militar»). A la seva *Autobiografia* explica que va dir als metges militars que si anava a la Guerra es passaria als Japonesos perquè ell era comunista i estava impacient per «matar alguns *crackers*» (blancs). Finalment, l'any 1946 fou empresonat per robatori i anà a parar a presó a Charleston (Massachusetts) amb una condemna de deu anys dels quals en complí set.

De fet, com passa amb tants revolucionaris, la presó fou la seva universitat. A la presó, l'anomenaven «Satan», pel seu odi a la religió i es dedicà a llegir amb tanta intensitat que acabà amb astigmatisme. També per influència dels seus germà Reginald entrà allí en contacte amb el petit grup religiós *La Nació de l'Islam*, que llavors tenia uns pocs centenars de membres, bàsicament a Xicago, liderats per Elijah Muhammad [Elijah Poole (1897-1975)]. *La Nació de l'Islam* és un grup amb

una història complexa, fundat per un tal Wallace Fard Muhammad (però no se sap si aquest era el seu nom veritable), possiblement un mariner negre o mulat antillà (¿o neozelandès?), nascut en 1877 i desaparegut misteriosament l'any 1934.

Per als seus seguidors, Wallace Fard Muhammad és una encarnació d'Alà (Déu). Possiblement com a mariner hauria conegut Aràbia Saudita (o com a mínim a havia estat a països àrabs) i, de fet, sembla que fou el primer a predicar en ambients molt marginals una nova religió basada en tres dogmes: Déu ha vingut només per als negres oprimits (és un Déu exclusiu, mentre l'islam és universalista), els blancs són una raça inferior creada fa 6.000 anys per un científic negre anomenat Yakub i representen el dimoni a la terra, i els matrimonis interracials s'han de prohibir.

Cap d'aquestes tres tesis és compatible de cap manera amb l'islam, però segons Wallace Fard Muhammad i el seu continuador Elijah Muhammad, l'islam és l'autèntica religió dels africans i per això cal retornar-hi, entenent aquest retorn a la fe ancestral com un acte anticolonialista. Elijah Muhammad, fou enviat a la presó durant la 2ª Guerra Mundial per sedició militar i havia organitzat moviments de resistència política de tipus pacifista. La tesi que era impossible l'alliberament negre sense un previ canvi de religió (i que els blancs són «diables») neix en un moment de guerra mundial, en una situació de pobresa extrema i de racisme, entre individus marginals que troben en la fe islàmica un instrument de resistència política tant com una fe transcendent. Per a Malcolm «allò que ha mantingut els afroamericans en una situació propera a la paràlisi és la seva ignorància quasi total del seu passat». En aquest sentit, la reapropiació d'una religió diferent a la del blanc i el combat per una autoimatge derivada de l'orgull per la cultura pròpia són elements imprescindibles de la lluita política.

En sortir de la presó (7 d'agost de 1952), Malcolm s'instal·la a Xicago, amb Elijah Muhammad i canvia el seu cognom per « X ». En la societat esclavista, l'amo donava el seu propi cognom als esclaus per tal de marcar-los i Malcolm feu així un gest de sobirania personal. La lletra « X » també es marcava al braç d'alguns esclaus i d'aquí el paradoxal orgull d'una apel·lació en principi sorprenent. A partir d'aquí molts musulmans negres (com la mateixa esposa de Malcolm, Betty X) van prendre el mateix cognom o en buscaren de musulmans més suposadament autèntics.

Des del 17 de febrer de 1953, el FBI va obrir un dossier a Malcolm per suposada ideologia comunista. Com que l'acusació es revelà sense fonament, aviat passà a ser vigilat com a nacionalista negre. Al dossier hi consten dues cartes interceptades en què ell signa « Malachi Shabazz ». Els Shabazz són, segons Elijah Muhammad, una nació negra asiàtica. Aviat esdevé un predicador important a la seva església i, a partir de 1954 comença a predicar al Temple nº 7 de la Nació de l'islam (a Lenox Avenue, Harlem). Amb molt poc temps, els musulmans negres es multipliquen, cosa que produeix una esperable inquietud entre les autoritats. Com a orador Malcolm era temible i la seva consagració a nivell de tots els Estats Units li arribà l'any 1959 en què fou entrevistat per parlar de La Nació de l'islam en un programa, *The Hate That Hate Produced*, que tingué gran èxit. A partir d'aleshores la premsa nord-americana i mundial recollí amb regularitat les seves opinions més significatives. L'organització que l'any 1952 tenia 500 membres a tot estirar, passà a 30.000 en 1963. L'any 1958, Malcolm es va casar (tingué sis filles, totes amb el cognom Shabazz).

La creixent importància de Malcolm com a tribú popular a Harlem va provocar enveges i problemes amb l'organització de Xicago i amb Elijah Muhammad, accentuades quan el boxador Cassius Clay es convertí a l'islam i adoptà com a nom el de Muhammad Ali, per consell d'Elijah Muhammad. Allí fou desposseït dels seus

títols per negar-se a fer la guerra al Vietnam, però el seu exemple contribuï decidivament a situar La Nació de l'Íslam com a

Malcolm (que aleshores ja tenia amistat amb el dirigent cubà Fidel Castro, a qui havia creat un comitè de suport a Harlem quan aquest visità Nova York per a una famosa reunió de l'ONU al setembre de 1960) decidí desvincular-se de La Nació de l'Íslam i integrar-se a l'Íslam sunnita l'any 1963-1964. Des de la primavera de 1963, col·labora amb l'escriptor Alex Haley (l'autor d'*Arrels*, una de les grans sagues sobre l'esclavatge). Havia de ser el gran reformador polític i era l'ideòleg afroamericà però l'any 1965 en tornar del peregrinatge a La Meca i d'un viatge a Egipte fou assassinat, no se sap exactament per qui.

Malcolm i Eliajh Muhammad, tingueren tres punts de fricció importants: d'una banda, Malcolm sempre retragué a Eliajh Muhammad la seva vida sexual desordenada (L'Íslam prohibeix l'adulteri amb gran severitat), de l'altra Malcolm era intel·lectualment molt més exigent i volia un Íslam americà doctrinàriament més proper al sunnisme i al model exegetíc de la Universitat del Caire.

Però fonamentalment tenien un punt de vista radicalment diferent sobre el tema de la segregació racial. Per a Eliajh Muhammad no s'havia de lluitar contra la segregació racial (i encara menys aliar-se amb blancs per aconseguir-ho!); el moviment contra la segregació racial (portat per pastors baptistes del sud, agrari) li semblava, a més d'una pèrdua de temps, una forma perillosa de disgregar la identitat negra que paradoxalment la segregació mantenia. Per a Eliajh Muhammad barrejar-se amb blancs o integrar-se en una nació comuna significava desvirtuar l'Íslam. Convé tenir present que rere l'enfrontament entre els musulmans negres i els grups vinculats a Martin Luther King hi ha també un enfrontament entre l'experiència del sud agrari i la del nord i el mig est urbà i industrial.

La Nació de l'Íslam no va participar, doncs, a la famosa Marxa sobre Washington (*March on Washington for Jobs and Freedom*) de Martin Luther King (28 d'agost de 1963), recordada pel famós discurs *He tingut un somni*. Per a Malcolm X significava embrancar-se en una lluita «portada per blancs, davant l'estàtua d'un president mort des feia cent anys i que no ens estimava quan estava viu». Malcolm sempre va tenir el Dr. King per una mena de nou *Oncle Tom*, el símbol del negre sofert, però políticament subordinat als blancs. Amb tot la temptació de la unitat d'acció era prou forta i només l'assassinat de King i Malcolm X la feu impossible.

Quan el president J.F. Kennedy fou assassinat al novembre de 1963, Malcolm X declarà en una frase intraduïble «*Chickens coming home to roost never made me sad. It only made me glad*». L'expressió «Chickens coming home to roost» vol dir més o menys el que en català *collim el que sembrem*. Kennedy hauria estat segons Malcolm X incapaç d'aturar la violència racial contra els negres i, en conseqüència, els negres (autocentrats) no tenien per què lamentar la seva mort. Era un problema entre blancs. La frase va tenir un efecte-boomerang, però marca prou bé una tesi central en el pensament de Malcolm X: no té sentit optar entre blancs quan hom és negre, perquè al cap i a la fi els blancs tampoc no diferencien entre negres.

No hi ha textos teòrics de Malcolm X més enllà de la transcripció dels seus discursos i d'algunes entrevistes. (la seva *Autobiografia* és un llibre discutible pel que fa a molts detalls). Una de les fonts més completes per conèixer el seu pensament és una entrevista que li va fer a la televisió, al juny de 1963, el psicòleg afroamericà Kenneth B. Clark, també vinculat al moviment pels drets civils. És important recollir algunes de les seves frases respecte a Martin Luther King perquè marquen molt clarament les seves diferències. Per a Malcolm X: «*La integració és una astúcia dels blancs per adormir els negres*» i només un ppensament Àfrica autocentrat pot respondre a les necessitats de la la comunitat afroamericana:

«Tot negre que ensenya altres negres a posar l'altra galta quan se'ls ataca desarma aquests negres del seu dret diví, del seu dret moral, del seu dret natural, del seu dret intel·ligent a defensar-se. Tots els éssers en la natura poden defensar-se, i tenen raó per fer-ho, excepte el negre americà. La feina que fot la gent com King és la de dir als negres: 'No responeu (...) Són els blancs els qui segueixen King. Són els blancs qui paguen King. Són els blancs qui subvencionen King. Són els blancs els qui recolzen King. Però la massa dels negres no recolza King. King és la millor arma que han tingut mai en aquest país els blancs que volen brutalitzar els negres perquè per culpa seva quan el blanc vol atacar els negres no poden defenesar-se».

«L'honorable Eliajh Muhammad ens ensenya que la solució mai no vindrà dels polítics, vindrà de Déu. I que l'únic mitjà que té avui en aquest país el negre per fer-se respectar és guanyar alguna cosa i fer-se respectar i reconèixer pels altres; és espavilar-se tot sol i fer alguna cosa per ell sol. I que la solució que Déu va donar a l'honorable Eliajh Muhammad és la mateixa que Déu va donar a Moisès quan els hebreus, segons diu la Bíblia es trobaven en una misèria semblant a la misèria dels negres a Amèrica avui, que no és altra cosa que un esclavatge modern, un Egipte modern, una Babilònia moderna. I la resposta de Moisès fou la de separar els esclaus dels seus amos i de mostrar als esclaus el camí d'una terra que seria la seva».

«Amèrica, per causa del gra que ha sembrat en el passat contra els negres està a punt per recollir avui la tempesta que ha sembrat... Amèrica ha de pagar avui el crim que ha comès tenint els negres sota l'esclavatge»

«Els partidaris del Senyor Muhammad no són anti-res, excepte anti-injustícia, anti-explotació i anti-opressió».

El programa polític de Malcolm X (paral·lel al panafricanisme de Nkrumah), es troba exposat al seu discurs a la Mesquita Musulmana (20 de març de 1964), la primera organització creada per ell en separar-se de La Nació de l'Islam. Les tres idees principals són:

- 1.-** Treballar per l'aproximació cultural i filosòfica dels afroamericans a l'Àfrica i desenvolupament de l'educació, condicions sense les quals cap millora concreta de la situació dels negres del món no és possible.
- 2.-** Desenvolupament de la filosofia econòmica del nacionalisme negre, és a dir, treballar pel control de l'economia i de la política a l'interior de la comunitat.
- 3.-** Desenvolupament de la filosofia social del nacionalisme negre, que ha de conduir a bastir la pròpia comunitat des de la diferència, més que no pas a integrar-se allí on la seva presència no és desitjada.

En definitiva, Malcolm X proposà el concepte del que actualment s'anomena afrocentrisme. L'afrocentrisme és terapèutic: es tracta d'explicar als nois i noies la seva pròpia història per tal de donar-los una identitat pròpia i no subordinada i de fer créixer en ells mateixos l'autoestima.

Martin Luther King deia: *«El negre als Estats Units és un americà més; nosaltres no sabem res d'Àfrica».* Però per al pensament afroamericà, aquest és el problema: havent estat alienats de la identitat africana i sotmesos a la religió dels explotadors, els afroamericans no poden tenir una identitat pròpia i sempre seran subordinats. Seguint una idea bàsica de Malcolm X l'autodepreciació de les minories deriva de no haver-los permès commemorar el seu propi passat. Filosòficament, a tesi de la

Black Atenea (la importància de la petja egípcia sobre el naixement de la filosofia grega), defensada per Martin Bernal (Cornell) i aportacions posteriors no es poden entendre sense Malcolm X. El rap com a música afroamericana serien també formes d'aquesta identitat a reivindicar.

Però des del punt de vista polític, l'herència de Malcolm X fou recollida sobretot pels militants del *Black Power*, l'autodefensa negra. En són personatges significatius Stockely Carmichael (1941-1998) i la seva esposa la cantant Myriam Makeba (1932-2008) i la seva formulació política es troba en el el *Black Panter Party for Self Defence*, creat per Huey P. Newton (1942-1989), Bobby Seale (1936) i el mateix Carmichael.